

УДК 658.589

О.В. ДИМЧЕНКО, В.В. ДИМЧЕНКО, В.В. ШЕВЧУК*Харківська національна академія міського господарства, Україна***СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ
ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ В КОНТЕКСТІ
ПРОСТОРОВО-МЕРЕЖНОЇ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ**

Запропоновано визначення сукупного інноваційного потенціалу комунальних підприємств, враховуючи мережевий характер побудови об'єктів просторової системи ЖКГ. Запропоновано взаємозалежні складові сукупного інноваційного потенціалу комунальних підприємств з урахуванням існуючих відмінностей їх функціонування. Досліджено значення інноваційного аудиту і культури в інноваційній діяльності підприємства. Висвітлено, що методологічна специфіка управління розвитком ЖКГ, виходячи зі стартових позицій їх інноваційного потенціалу, має важливий аспект просторово-мережної взаємозалежності. Особливий інтерес для регіональних об'єктів представляє мережа як інститут, що визначає правила й умови взаємодії економічних суб'єктів.

Ключові слова: *складові інноваційного потенціалу, фактори, інноваційний аудит, мережева структура*

Вступ

Життестійкість й розвиток міст в XXI сторіччі визначається рядом факторів, у т.ч. здатністю міст виробляти і споживати інновації. Зміни в економіці й соціумі стають все більш стрімкими, і ефективно функціонують у нових умовах лише ті, хто передбачає, а не пристосовується до них. Для цього місту потрібна критична маса творчих ідей у всіх сферах діяльності – у житлово-комунальному господарстві, муніципальному управлінні, бізнесі, науці, освіті. Креативним місто робить творче міське співтовариство, що формується в умовах специфічного інноваційного середовища.

На сьогоднішній день житлово-комунальне господарство залишається однією із самих слабких ланок в економіці України й однією з основних

площадок міського простору, де зосереджена соціальна напруга. Головна причина полягає в тім, що галузь безнадійно відстала в реновації й впровадженні ринкових відносин. У ній дотепер переважають державні й комунальні підприємства, які з одного боку монополізували надання послуг, а з іншого боку – втратили звичну державну фінансову підтримку.

Тому інновації варто розглядати як актуальний ресурс розвитку міст. І це не випадково, адже найбагатший людський потенціал наших міст не втрачений і є, напевно, пріоритетною конкурентною перевагою посткомуністичних країн. Але цей творчий потенціал слабо конвертується в інновації [1].

1. Постановка завдання

Основними складовими інноваційного процесу і його метою, відповідно до законодавства України [2] є підвищення рівня конкурентоспроможності продукції й послуг, комерційна доцільність, економічність, принципова новизна. Наукові дослідження підтверджують, що одним з етапів вирішення поставленого завдання є визначення потенціалу комунальних підприємств. Як відомо, поняття «потенціал» містить у собі джерела, можливості, кошти, запаси, які можуть бути використані фізичними і юридичними особами, у тому числі підприємствами, організаціями, адміністративно-територіальними утвореннями, державою для рішення завдань, досягнення цілей у певній області [3].

Стосовно діяльності житлово-комунального підприємства, правомірно говорити про наявність загального або сукупного потенціалу і його складових, а саме науково-технічного, виробничо-технологічного, фінансово-економічного, кадрового, інноваційного.

Ці складові сукупного потенціалу взаємозалежні між собою. Тому його ефективна реалізація залежить як від стану кожної з його частин, так і від форм і методів їхньої взаємодії між собою. Саме рівень збалансованості складових сукупного потенціалу є основною умовою найбільш повної його реалізації, оскільки відставання однієї з них виступає стримуючим фактором розвитку підприємства, як складної, відкритої системи [4]. У цьому зв'язку вивчення інноваційного потенціалу комунального підприємства, міста, регіону, країни в цілому представляє особливу актуальність.

Необхідно відзначити, що поняття “інноваційний потенціал” дотепер не одержало однозначного тлумачення. У ряді випадків “інноваційний потенціал” трактується як “система факторів і умов, необхідних для здійснення інноваційного процесу” [5], або як “здатність забезпечувати такий рівень відтворення своєї діяльності, що необхідний для завоювання конкурентних позицій на відкритому ринку” [6].

Метою статті є визначення специфіки управління розвитком ЖКГ, шляхом визначення сукупного інноваційного потенціалу, враховуючи мережевий аспект побудови об’єктів ЖКГ .

2. Результати

На нашу думку, інноваційний потенціал підприємства – це сукупність науково-технічних, технологічних, інфраструктурних, фінансових, правових, соціокультурних і інших можливостей забезпечити сприйняття й реалізацію нововведень, тобто впровадження інновацій, що дають можливість утримувати конкурентні позиції в ринковому середовищі [4]. Крім того, інноваційний потенціал в системі ЖКГ є необхідним ресурсом проведення реформування й переведення об’єктів ЖКГ у режим фінансової стабільності.

Інноваційний потенціал можна представити сукупністю *п’яти груп факторів*.

1. Питома вага власних і придбаних науково-технічних (технологічних) розробок і винаходів у технологічному процесі. У цьому елементі враховується також можливість і здатність підприємства знайти й придбати права на використання необхідних розробок, а також визначити значимість і замовити нові науково-дослідні роботи з тематики, що цікавить.

2. Стан інфраструктурних можливостей самого підприємства, що забезпечують проходження нововведенням всіх етапів інноваційного циклу, перетворення його в нововведення або інновацію.

3. Обґрунтована аналізом система зовнішніх факторів, що впливають на сприйняття й реалізацію нововведень підприємством.

4. Рівень організованості й керованості внутрішніх факторів, що відображають взаємодію інноваційного потенціалу з іншими частинами сукупного потенціалу підприємства й здійснення, що впливають на успішність інноваційного циклу.

5. Рівень інноваційної культури, що характеризує ступінь сприйнятливості нововведень персоналом, його готовність і здатність до реалізації інновацій.

Основне завдання дослідників – комплексно підійти до вивчення інноваційного потенціалу як соціально-економічного й технологічного феномена, дати його теоретичну й емпіричну інтерпретації, визначити найважливіші показники, що характеризують потенціал. При цьому розробити надійний інструментарій, програму обробки й аналізу отриманих даних, які складуть основу для щорічного моніторингу стану й тенденцій розвитку інноваційного потенціалу комунальних підприємств. Доводиться констатувати, що досить надійну інформаційну базу для таких розрахунків необхідно готувати окремо [3].

Така робота в Харківському регіоні тільки розпочата. Сподіваємося, що визначення основних складових інноваційного потенціалу, дозволить не тільки встановити рівень відповідності кожного фактору потребам інноваційного розвитку, але й запропонувати систему мір, що забезпечує трансформацію цього фактору в необхідний стан. Спроба розглянути проблеми стану й формування саме внутрішніх факторів підприємства, що впливають на рівень інноваційного потенціалу, зовсім не означає штучне відділення від інших складових сукупного показника. Більше того, запропоновані для виміру параметри здебільшого ілюструють їх конкретний взаємозв'язок з можливостями науково-технічного, виробничо-технологічного, кадрового й фінансово-економічного потенціалів підприємства. З урахуванням певних розходжень, наявних між параметрами інноваційного потенціалу житлово-комунальних підприємств, з одного боку, і промислових – з іншої, на наш погляд, можна сформулювати дві групи завдань.

Одна пов'язана з розвитком науково-технічного, виробничо-технологічного, кадрового й фінансово-економічного потенціалів підприємства й, як слідство, створенням сприятливих умов для зміцнення й реалізації інноваційного потенціалу. При цьому розвиток сукупного потенціалу підприємства повинен йти не сам по собі, а під впливом потреб інноваційного розвитку. Приміром, заміна виробничо-технологічного устаткування не може бути зведена лише до факту відновлення основних фондів, оскільки необхідно не просте відтворення застарілого обладнання, а використання

менш енергоємних виробничих, інформаційних технологій з урахуванням органічного зв'язування з перепідготовкою персоналу.

Таким чином, розвиток науково-технічних, виробничо-технологічних, кадрових і фінансово-економічних факторів, що детермінують інноваційний потенціал, повинен здійснюватися в рамках інноваційної парадигми, заснованої на вивченні реальних процесів. Використання цієї парадигми припускає інноваційний підхід, оскільки результат забезпечує комплекс конкретних, різного виду управлінських, фінансово-економічних і інших інновацій [3].

Іншу групу завдань становлять показники, повністю або переважно пов'язані з інноваційним циклом. Через низький рівень інноваційної активності в цілому, вони залишаються як би недооціненими, на тлі таких проблем як технічний стан устаткування, кваліфікація робітників або оподаткування. Однак стан інфраструктурного й кадрового компонентів інноваційного потенціалу вже зараз лежить в основі багатьох проблем реструктуризації економіки. Не можна вирішити виробничі, фінансові й інші проблеми, а потім перейти до інноваційної діяльності. Вищезгадані проблеми саме й повинні бути вирішені комплексно й на інноваційній основі.

Недооцінка інноваційного компонента є кардинальною причиною економічної стагнації й соціальної напруженості. У цьому зв'язку необхідна серйозна організаційно-методична підтримка житлово-комунальних підприємств з таких питань як захист, охорона й ефективне використання інтелектуальної власності, вивчення ринку продукції й ринку інвестицій, підвищення якості послуг, а головне – перевід підприємств ЖКГ у режим прибуткової економічної діяльності.

Інноваційний аудит. Введений у науковий і практичний оборот термін аудит одержав широке поширення в Україні й Росії лише в останнє десятиріччя. Зміст й основні завдання аудита не зводяться лише до підтвердження вірогідності бухгалтерського балансу [7].

Завдання аудита господарської діяльності складається в систематичному й всебічному аналізі економіки підприємства або певного виду його діяльності, наприклад інноваційної. Метою цього виду аудита є оцінка ефективності відповідного напрямку роботи (або функції управління) і вироблення рекомендацій для її поліпшення. Аудит можна розглядати як

комплексну функцію управління – стратегічний контроль за різними сферами підприємницької діяльності і її інфраструктурою забезпеченості. Стратегічний аудит – визначення ступеня погодженості політики зі стратегічними ресурсами, інноваційним і ринковим кліматом і позиціями підприємства.

Розкриваючи зміст аудита в інноваційній діяльності підприємства, відзначимо справедливість судження [8], що інноваційний аудит – це одна зі складових загальної функції аудита підприємства. Рішення по інноваціях – це стратегічні рішення. Використовуючи теоретичні положення в області управління інноваціями, ідею такого аудита можна представити в наступному вигляді: оцінка ефективності прийнятих за контрольований період стратегічних рішень, пов'язаних з вибором і реалізацією інноваційних стратегій. Визначення цілей і стратегій інноваційного розвитку – це початок ефективної інноваційної діяльності. Аудит тут може розглядатися насамперед в оцінці вибору цілей, їхньої структуризації, побудови й розрахунку "дерева" цілей.

Дуже важливо періодично оцінювати інноваційний стан і потенціал внутрішнього й зовнішнього середовищ підприємства. При цьому необхідно виконати системний стратегічний аналіз і побудувати чіткі моделі досягнення цілей. Завдання оцінювання як виду діяльності підвищується. Відзначимо два важливих кінцевих завдання оцінювання: самі оцінки потенціалу і набуття досвіду такої роботи. Оцінювання як пізнавальний процес і як діяльність значуще саме по собі. Воно розвиває мислення, накопичує досвід і в сучасних умовах стає новою функцією регіонального управління. Оцінювання в аспекті досвіду допомагає вибору показників, дослідженню диспропорцій, точок зростання, а також визначає ті сфери й задачі, де пропонується використовувати оцінки інноваційного потенціалу [9].

Інноваційна культура в структурі інноваційного потенціалу. Невід'ємною частиною інноваційного потенціалу є інноваційна культура, тобто стан сприйнятливості нововведень особистістю, групою, суспільством у цілому, готовності й здатності до реалізації нововведень як інновації. Якщо раніше увага переважно зверталась на професійну підготовленість персоналу в конкретних, вкрай необхідних для інноваційної діяльності, галузях знань і практики, то в структурі інноваційної куль-

тури переважає мотиваційний компонент, система ціннісних орієнтацій особистості.

Тема інноваційної культури відносно нова й вимагає ретельного аналізу структури даного поняття. По суті – це стратегічний ресурс нового століття [5] і нової економіки. На основі інноваційної культури можна реально домогтися прискорення й підвищення ефективності впровадження нових технологій і винаходів, підвищення ефективності рішень, сприяння розкриттю інтелектуального потенціалу особистості і його реалізацій, оптимізації співвідношення між традиціями й новаціями, різними типами й формами культур.

Якщо представити інноваційну культуру як самостійну систему, що є одночасно підсистемою поняття «інноваційний потенціал», її джерелами будуть:

- утворення й накопичення знань;
- інноваційний аудит;
- інноваційна ідеологія;
- місія підприємства, як складова філософії колективу;
- організаційно-інформаційна культура;
- корпоративна культура й придбання досвіду рішення інноваційних проектів;
- інноваційна мотивація.

Відмінною рисою організації систем ЖКГ є їхня *просторово-мережна взаємозалежність*. У термінах розглянутих у теорії управління формальних моделей у просторовому середовищі, той самий суб'єкт, що приймає рішення (агент), залежно від набору розв'язаних системою завдань може виступати як у ролі виконавця – активного елемента, так і в ролі центра або метacentра [10]. Доцільність того або іншого розподілу ролей залежить від критерію ефективності, відповідно до якого оцінюється ефективність управління і станів керованої системи в рамках заданих інституціональних обмежень [11].

Інституційний порядок для систем ЖКГ є досить актуальною проблемою на даний час, якій сучасна наука віддає перевагу перед іншими факторами. Наприклад, Решетило В.П. вважає, що “найважливішою умовою трансформаційних змін є дотримання інституціональних вимог у їхньому

здійсненні, що тільки створення й розвиток відповідної інституціональної бази означає дійсне руйнування командної й формування ринкової економіки” [12]. У науковому плані мережево-інституційного аналізу, особливо орієнтуючись на об'єкти системи ЖКГ, виникають недостатньо вивчені проблеми, такі як класифікація мереж, управління в мережах, аналіз утворення синергетичного ефекту в мережах, кластерні й міжфірмові взаємодії. Особливий інтерес для регіональних об'єктів представляє мережа як інститут, що визначає правила й умови взаємодії економічних суб'єктів. Приміром, у ЖКГ ще не розглядалася тарифна політика в регіоні як мережна модель економічних параметрів, витрат і платоспроможності всіх підгалузей.

Якщо типові структури відображають статичні характеристики організації систем, то для опису їхніх змін у часі доцільне застосування поняття мережної структури, у якій потенційно існують зв'язки між всіма учасниками, тобто, мережні структури – це такі структури організації систем, у яких можуть виникати й подвійне підпорядкування, і міжрівнева взаємодія, причому ті самі суб'єкти можуть виступати як у ролі керуючих органів, так і в ролі керованих агентів, тобто вступати в мережну взаємодію. Образно кажучи, мережна структура – набір апріорі рівноправних агентів, у якому можуть виникати тимчасові ієрархічні й інші структури, обумовлені завданнями, що необхідно розв'язати.

Останнім часом все більше поширення здобуває інтерпретація мережної структури як набору агентів, між якими не існує постійних зв'язків, а зв'язки утворюються між ними (наприклад, у вигляді лінійної або матричної структури) на час вирішення системного завдання; потім зв'язки зникають до моменту виникнення нового завдання й т.ін.

Упорядкованість взаємодії й механізм управління (ієрархія) виникає в мережній структурі в результаті необхідності спеціалізації, що дозволяє ефективно вирішувати оперативні завдання. Наприклад, у процесі багатозадачного вирішення схожих завдань лінійного зв'язку, виникає мережна структура як механізм зниження трансакційних витрат.

У мережній ідеології організаційних відносин відзначають: місію мережі, завдання мережі, інструменти мережної взаємодії, управління мережею, членство в мережі й інші характеристики. Роль мереж в економічному просторі господарюючих суб'єктів все більше посилюється.

Вони забезпечують інтеграційні процеси, механізми узгодження, інституційний порядок і багато іншого.

Для ЖКГ важливий і інший аспект теорії мереж, а саме еволюційний процес. Еволюційна теорія пояснює поведінку мереж, підкреслює, що підприємства в інтеграційних схемах переймають досвід і навички своїх партнерів, нерідко ігноруючи їх прагнення до максимальної вигоди. У мережах, що вже доведено, підсилюється здатність навчатися й вирішувати завдання розвитку на базі інноваційних знань. Постійно зростаюча кількість мереж сама по собі представляє предмет дослідження й аналізу, особливо акцентуючи увагу на наявності різних видів зв'язків, серед яких неформальні усе більше зміцнюють свої позиції.

Висновки

Таким чином, у ЖКГ інноваційний напрямок розвитку в рівних частках повинен включати три групи елементів:

- технологічні інновації;
- організаційно-економічні;
- управлінські й кадрові.

У цілому, при оцінюванні інноваційного потенціалу підприємств ЖКГ, має бути виконано не тільки системний аудит і орієнтування колективу на інноваційний шлях розвитку, а розгалужена методологічна схема дій, як запропоновано за результатами дослідження.

Методологічна специфіка управління розвитком ЖКГ, виходячи зі стартових позицій їх інноваційного потенціалу, має ще один аспект – мережевий характер побудови об'єктів просторової системи ЖКГ. Наука все більше схильна переорієнтуватися від теорії фірм до «загальної теорії мережних економічних структур», бачачи в цьому об'єкті більш ефективні форми економічної діяльності. Для ЖКГ орієнтація на «ефект» саморозвитку в цей момент досить актуальна, а мережна основа цієї галузі вже історично склалася: важливо тільки застосувати тут наявні сучасні знання.

Література

1. *Городской манифест. Институт экономики города [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: www.urbanomics.ru.*

2. Закон України "Про інвестиційну діяльність" № 1560 від 18.09.91 // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 47. – С. 646.
3. Лисин Б.К. Инновационный потенциал как фактор развития. Межгосударственное социально-экономическое исследование / Б.К. Лисин, В.Н. Фридлянов // Инновации. – 2002. – № 7. – С. 17 – 23.
4. Дымченко Е.В. Инновационная компонента формирования совокупного потенциала жилищно-коммунальных предприятий / Е.В. Дымченко, П.Т. Бубенко, В.Н. Тюрина // Бизнес Информ. – 2008. – № 5. – С. 5–9.
5. Николаев А.И. Инновационное развитие и культура / А.И. Николаев // Наука и наукознание. – 2001. – № 2. – С. 54–56.
6. Бубенко П. Ключевые моменты формирования региональных инновационных систем в Украине/ П. Бубенко, В. Гусев // Экономика Украины. – 2007. – № 8. – С. 33 – 39.
7. Кайгородов А. Преподавание аудита при подготовке менеджеров / А. Кайгородов // Проблемы теории и практики управления. – 1996. – № 4. – С. 57 – 63.
8. Дойль П. Менеджмент: стратегия и тактика: пер. с англ. / П. Дойль: под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб: Питер, 1999. – 560 с.
9. Бубенко П.Т. Інноваційний розвиток регіонів: моногр. / П.Т. Бубенко, О.Б. Снісаренко. – Х.: ФОРТ, 2009. – 160 с.
10. Новиков Д.А. Сетевые структуры и организационные системы / Д.А. Новиков – М.: ИПУ РАН, 2003. – 102 с.
11. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М.: Начала, 1997. – 196 с.
12. Решетило В.П. Системообразующая функция рыночного потенциала институциональных систем / В.П. Решетило // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – Вып. 89 – С. 99 – 106.

Рецензент: д-р екон. наук, проф., проф. кафедри міської і регіональної економіки **П.Т. Бубенко**, Харківська національна академія міського господарства, Харків.

СПЕЦИФИКА УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ В КОНТЕКСТЕ ПРОСТРАНСТВЕННО-СЕТЕВОЙ ВЗАИМОЗАВИСИМОСТИ

Е.В. Дымченко, В.В. Дымченко, В.В. Шевчук

Предложено определение совокупного инновационного потенциала коммунальных предприятий, учитывая сетевой характер построения объектов пространственной системы ЖКХ. Предложены взаимозависимые составляющие совокупного инновационного потенциала коммунальных

предприятий с учетом существующих отличий их функционирования. Исследовано значение инновационного аудита и культуры в инновационной деятельности предприятия. Отражено, что методологическая специфика управления развитием ЖКХ, исходя из стартовых позиций их инновационного потенциала, имеет важный аспект пространственно сетевой взаимозависимости. Особый интерес для региональных объектов представляет сеть как институт, который определяет правила и условия взаимодействия экономических субъектов.

Ключевые слова: составляющие инновационного потенциала, факторы, инновационный аудит, сетевая структура.

MANAGEMENT SPECIFIC INNOVATIVE BY DEVELOPMENT IN A CONTEXT SPATIALLY TO NETWORK INTERDEPENDENCE

E.B. Dymchenko, V.V. Dymchenko, V.V. Shevchuk

Determination of the combined innovative potential of communal enterprises is offered, taking into account network character of construction of objects of the spatial system of ZHKKH. The interdependent constituents of the combined innovative potential of communal enterprises are offered taking into account the existent differences of their functioning. The value of innovative audit and culture is investigational in innovative activity of enterprise. It is reflected, that the methodological specific of management development of ZHKKH, coming from starting positions of their innovative potential, has an important aspect spatially to network interdependence. The special interest for regional objects presents a network as institute which determines rules and terms of co-operation of economic subjects.

Keywords: constituents of innovative potential, factors, innovative audit, network structure.

Димченко Олена Володимирівна – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міської і регіональної економіки, Харківська національна академія міського господарства, Харків.

Димченко Владислав Володимирович – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри Обліку і аудиту, Харківська національна академія міського господарства, Харків.

Шевчук Віолета Вячеславівна – аспірант кафедри міської і регіональної економіки, Харківська національна академія міського господарства, Харків.